

ستارگان حله

عبدالرحیم ابادری

علمای بزرگ و حوزه علمیه شهر حله در طول تاریخ، نقش به‌سزایی در نشر فرهنگ تشیع داشته‌اند. علامه حلی، فرزندشان فخرالمحققین و احمد بن فهد حلی از جمله فقهای سرشناس این خطه به شمار می‌آیند که با نگارش کتب فقهی، نشر معارف اهل بیت علیهم‌السلام، تعلیم و تربیت شاگردان و ایفای نقش سیاسی و اجتماعی مؤثر، خدمات ارزشمندی از خود به یادگار گذاشتند.

در ادامه معرفی علمای مدفون در شهرهای مذهبی عراق، در این شماره به معرفی سه تن از فقهای برجسته جهان اسلام و تشیع می‌پردازیم که مزارشان در شهر حله، زیارتگاه شیعیان، به‌ویژه اهل علم و فضل است.

۱. ابن ادریس حلی رحمته‌الله

محمد بن احمد بن ادریس، در سال ۵۴۳ هجری در حله متولد شد. او نوه دختری فقیه بزرگ، شیخ طوسی است. علوم اسلامی را در محضر بزرگانی چون: ابن زهره حلبی، ابن شهر آشوب مازندرانی، عبدالله بن جعفر دوریستی و شیخ ابوعلی طوسی (فرزند شیخ طوسی) فرا گرفت و به درجات عالی علمی دست یافت. نجیب‌الدین بن نما از شاگردان مکتب ابن ادریس به شمار می‌آید.^۱ کتاب ارزشمند «السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی» از جمله آثار علمی این فقیه بزرگ است. ابن ادریس در این اثر ماندگار به نقد آراء و فتاوی فقهی شیخ طوسی، جد مادری خویش پرداخت و در بسیاری موارد برخلاف فتاوی شیخ طوسی، نظر داد. این در حالی بود که فتواهای شیخ طوسی نزدیک به یک قرن در محافل علمی و حوزوی شیعه حاکم بود و کسی از فقها جرأت نداشت در مقابل نظر شیخ، رأی و فتوای دیگری بدهد.^۲

ابن ادریس حلی در روز جمعه، هجدهم شوال سال ۵۹۸ هجری در حله وفات یافت و در این شهر به خاک سپرده شد.^۳ مزار این عالم بزرگ امروزه محل راز و نیاز مشتاقان بسیاری است. این مقبره در جنوب باغ جبل قرار دارد که از مکان‌های مقدس شهر حله است و ساختمان آن در سال ۱۳۸۱ق توسط شخصی به نام

«حاج حسن مرجان» تعمیر و تجدید بنا شده است.^۴ در سال ۱۳۹۰ در بازدید اعضای هیئت تحریریه فصلنامه از شهر حله معلوم شد که بارگاه این فقیه بزرگ هم اکنون در مرکز شهر، انتهای خیابان سید بن طاووس، جنب چهارراهی واقع شده است. این مقبره به طرز باشکوهی بازسازی شده و با کاشی های لاجوردی مزین گردیده است. درب اصلی و بزرگ آن به چهارراه و درب دیگرش به انتهای خیابان سید باز می شود.

۲. سید بن طاووس رحمته الله علیه

سید علی بن موسی، ملقب به «رضی الدین» و مشهور به «سید بن طاووس» از فقهای قرن ششم هجری، در روز پنجشنبه نیمه محرم سال ۶۸۹ هجری در شهر حله متولد شد. پدرش ابوابراهیم، موسی بن جعفر، نوه دختری شیخ طوسی و مادرش، دختر ورام بن ابی فراس، از اندیشمندان شهر حله بود. تبارش با سیزده واسطه درخشان به امام حسن مجتبی علیه السلام می رسد و چون یکی از اجدادش (محمد بن اسحاق) به سبب داشتن سیمایی خوش و پاهایی ناموزون به طاووس شهرت داشت، او نیز به «سید بن طاووس» مشهور گردید.^۵

سید بن طاووس علوم اسلامی را نزد علمایی همچون: شیخ

نجیب الدین بن نما، ابن زهره حلبی، ابن نجار بغدادی و دیگران فرا گرفت و چون جلد اول کتاب «النهایه» شیخ طوسی را نزد استادش ابن نما به پایان رساند، موفق به کسب اجازه از محضر استادش شد. موقعیت علمی او به جایی رسید که علمای شهر حله از وی خواستند بر مستند فتوا تکیه زند و مردم را با حلال و حرام شریعت آشنا کند؛ اما وی از روی احتیاط این مسئولیت را نپذیرفت و آن را به سایر فقها سپرد.^۶

کم کم آوازه دانش این فقیه بزرگ سرتاسر عراق را فرا گرفت و حتی بغداد مرکز حکومت عباسیان را نیز درنوردید. مستنصر سی و ششمین خلیفه عباسی از

مزار ابن ادریس حلی،
در جنوب باغ جبل قرار دارد
که از مکان های مقدس شهر
حله است و ساختمان آن در سال
۱۳۸۱ ق توسط شخصی به نام
«حاج حسن مرجان» تعمیر
و تجدید بنا شده است.

وی دعوت کرد تا مقام افتای دارالخلافة را بر عهده گیرد، اما او نپذیرفت. خلیفه بار دیگر از سید بن طاووس خواست تا مقام نقابت طالبیان را بپذیرد و حتی وزارت را نیز به او پیشنهاد کرد، اما باز زیر بار نرفت؛ زیرا از پشت پرده ماجرا و شیطنت خلیفه کاملاً آگاه بود.

در سال ۶۵۵ هجری چون سرزمین عراق به تصرف لشکر مغول درآمد و شهر بغداد در محاصره کامل قرار گرفت، سید بن طاووس برای مذاکره با سرداران مغول و جلوگیری از قتل و غارت و وحشی‌گری آنان اعلام آمادگی کرد، ولی خلیفه این پیشنهاد را نپذیرفت؛ در نتیجه مغولان به بغداد یورش آوردند و این شهر بزرگ را درهم کوبیدند.

هلاکو، سردار فاتح مغول، علمای بغداد را در مدرسه المستنصریه جمع کرد و در آنجا با آنان وارد گفت‌وگو شد. در این جلسه سید بن طاووس و خواجه نصیرالدین طوسی با عقل، تدبیر و درایت و مدیریت ستودنی‌شان مانع از ادامه غارتگری مغولان شدند و بدین ترتیب شهرهای مذهبی سرزمین عراق (عتبات عالیات) از هجوم و غارت مغولان در امان ماند. پس از آن بود که سید به پیشنهاد خواجه نصیر، نقابت و سرپرستی علویان را پذیرفت.^۷

کتاب‌های «اللّهوف الملهوف فی قتلی الطفوف» در مقتل امام حسین علیه السلام، «فلاح السائل و نجاح المسائل» در اعمال روز و شب، «مصباح الزائر و جناح المسافر» و «مهج الدعوات و منهج العنايات» در اهمیت زیارت اهل بیت علیهم السلام و دعا و نیایش از جمله آثار ارزشمند اوست. علامه حلی و پدرش شیخ سدیدالدین یوسف بن علی بن مطهر از بزرگ‌ترین شاگردان سید بن طاووس به شمار می‌آیند.^۸

سید بن طاووس سرانجام در پنجم ذی‌قعدة سال ۶۶۴ هجری چشم از جهان فرو بست. در مورد محل دفن وی برخی گویند که بنا بر وصیت خویش در جوار حرم امیرمؤمنان علیه السلام دفن شد^۹، ولی هم‌اکنون این مکان شریف در مرکز شهر حله، اول خیابانی که به نام خود سید بن طاووس شهرت گرفته، واقع شده است. این قسمت از شهر حله را منقطه «الشاوی» می‌گویند. هنگام زیارت مرقد سید بن طاووس با تولیت نیز دیدار کردیم. استقبال خوبی از ما کرد. در صحن مرقد سید، نمایشگاه دائمی کتاب نیز دایر بود و تمام آثار سید را در معرض فروش داشت.

پشت مرقد سید، به فاصله حدود دویست متری مرقد سید عبدالکریم بن طاووس صاحب کتاب «الفرحه الغری» قرار دارد.

۳. محقق حلّی رحمته الله

شیخ جعفر، فرزند شیخ حسن حلّی که بعدها به «محقق حلّی» شهرت یافت، در سال ۶۰۲ ق در شهر حله دیده به جهان گشود. مقدمات را نزد پدر آموخت، سپس از محضر فقهای چون: ابن زهره حلّی، ابن نمای حلّی و دیگران استفاده کرد و در زمره عالمان سرشناس قرار گرفت. اندیشمندان بسیاری از جمله: علامه حلّی، ابن داوود حلّی، سید غیاث الدین عبدالکریم (برادرزاده سید بن طاووس و صاحب کتاب «فرقه القری»)، سید جلال الدین محمد (پسر سید بن طاووس) از جمله شاگردان ایشان به شمار می آیند.^{۱۰}

در پی حمله لشکر مغول به عراق که بغداد را به ویرانه‌ای تبدیل کرد، حوزه علمیه این شهر زیر نظر فقهای شیعه به حله انتقال یافت. فقهای شهر حله، از جمله محقق حلّی بر آن شدند تا مدارس حله را گسترش و افزایش داده و با حضور نیرومند خویش، رونق بیشتری به نشر فرهنگ اهل

بیت دهند؛ چنان که بسیاری از علمای بزرگ مانند: علامه حلّی، پدرش شیخ سدیدالدین و خواجه نصیر طوسی در حله رحل اقامت افکندند. مشهور است که روزی محقق حلّی مشغول تدریس فقه بود؛ خواجه نصیر وارد جلسه شد. محقق خواست به احترام خواجه درس را متوقف کند، اما خواجه نگذاشت و محقق درس را ادامه داد و در میان بحث وقتی مسئله استحباب تیاسر در قبله مطرح شد، خواجه اشکال کرد و محقق نیز با احترام جواب داد که این سؤال و جواب پربرکت بعدها منجر به نگارش رساله مفصلی از سوی محقق حلّی پیرامون این مسئله شد.^{۱۱}

از مهم‌ترین آثار علمی محقق حلّی، کتاب ارزشمند «شرایع الاسلام» است که در طول تاریخ، متن درسی حوزه‌های علمیه بوده و چندین حاشیه، شرح و تعلیقه بر آن نوشته شده است؛ از جمله: «جواهر الکلام»، «مصباح الفقیه» و «مسالك الافهام» و «هدیه الانام».

نقش این فقیه بزرگ در جلوگیری از قتل و غارت شهرهای مذهبی عراق توسط لشکریان مغول و ترغیب آنان به اسلام و تشیع، مانند خواجه نصیر و علامه حلی بر کسی پوشیده نیست.

سرانجام محقق حلی پس از عمری کوشش علمی و مذهبی، در روز پنجشنبه ۱۳ جمادی الثانی ۶۷۶ق در شهر حله چشم از جهان فرو بست. مردم پیکر او را با تجلیل فراوان تشییع کرده و در شهر حله به خاک سپردند. هم اینک مزار شریف این عالم بزرگ، مورد عنایت و محل زیارت انبوه مشتاقان است.^{۱۲} این مرقد در انتهای خیابان «ابوالقاسم» واقع شده و به فاصله یک خیابان با مرقد ابن ادریس فاصله دارد. «ابوالقاسم» کنیه محقق حلی است و این خیابان را بدان نام نهاده اند. این منطقه در میان مردم حله به «جباووین» معروف است. اکثر مغازه داران این خیابان به شغل نجاری و صنایع چوبی اشتغال دارند و آدم های خنگرم و خوش برخوردی هستند.

در بالای درب و روی مرقد محقق حلی نوشته شده که در تاریخ ۱۳۷۵ ق توسط فردی به نام «ابوالوهاب حاج عبدالرزاق مرجان» تجدید بنا شده است. مرقد فقیه و عالم بزرگ ابن نما حلی نیز در اول همین خیابان است.

پی نوشت ها:

۱. گلشن ابرار، ج ۳، ص ۲۸ و ۳۱ و ۳۲.
۲. محمدابراهیم جناتی، ادوار اجتهاد، ص ۲۶۳.
۳. محدث قمی، فوائد الرضویه، تحقیق ناصر باقری بیدهندی، ج ۲، ص ۶۲۷.
۴. گلشن ابرار، ج ۳، ص ۳۶.
۵. گلشن ابرار، ص ۱، ج ۱۱۲، مقاله مرحوم عباس عبیری.
۶. همان، ص ۱۱۳.
۷. همان، ص ۱۱۴ - ۱۱۶.
۸. رک: فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۵۴۲.
۹. همان، ص ۵۵۲.
۱۰. سید محسن امین اعیان الشیعه، ج ۴، ص ۸۹ و ۹۱.
۱۱. همان، ص ۹۰.
۱۲. همان، ص ۸۹ و فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۱۲۷.